

Ksawery Świerkowski

Mickiewicz po łożewsku

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 29/1/4, 118-124

1932

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Sdrowa bącz Naszwathsza maria mathko
bosza Krolewnyo nyeszka (niebieska) vlyczko rayszka
pany thego szwatha thý yesz oszoblýwa dze-
vycza czystha thý yesz poczała yeszusza przez
grzechy thý yesz porodzyła stworzyczela
y szbavyczela thego szvatha w kthorým ya
nyewathpya myoglsza (módl się) sza
nyamý do yeszusza mylego szynya thwoýego
a raczy nynýe szbavycz nasz odephszego
szlego amen.

P. Bańkowski.

Mickiewicz po łotewsku.

Od lat przeszło trzydziestu między polskimi bibliografami i historykami literatury krąży fantastyczne wieści o przekładach Mickiewicza na język łotewski¹. Wieści te, aczkolwiek nieliczne, zawierają tyleż prawdy co i fałszu. Dzisiaj, gdy po bałamutnych informacjach Stolarzewicza, tak wzorowo uporządkowano bibliografię przekładów Mickiewicza na języki litewski² oraz żydowski i hebrajski³, czas ustalić nasze wiadomości o utworach wieszca, przełożonych na język łotewski. Dzięki szerokiej skali opracowania bibliografii zawartości czasopism i wydawnictw zbiorowych łotewskich oraz uprzejmości ryskich bibliotekarzy mam zupełnie uzasadnioną pewność, że poza niżej wymienionymi przekładami mogą się znaleźć jeszcze jakieś przekłady tylko z lat 1907—1919. O ile jednak się znajdują, to będą poezje drobne i zgóry można przewidzieć, że będzie ich bardzo niewiele.

Nie istnieje żaden przekład w wydawnictwie książkowym. Zebrane tu rozproszone są po czasopismach, wydawnictwach zbiorowych (poz. 23), kalendarzach (22), dodatkach do gazet (9) i gazetach (poz. 3, 12, 14—16 i 24). Uporządkowane według alfabetu tytułów polskich (w liczbie 20) są to następujące przekłady (w liczbie 26):

¹ Dr. W. W[isłocki]: Mickiewicziana z pierwszej połowy roku jubileuszowego... Kraków 1898. [Odbicie z *Czasu* nr. 144...]. Na str. 6 podaje: „Sonety i ballady w tłumaczeniu na język łotewski Janszewskiego i Silbersa. Ryga, 1898, w 8-ce, str.?”

L. Stolarzewicz: Bibliografia pism Mickiewicza. Wilno 1924. na str. 167: „715) Pan Tadeusz, tłum. Janszewskiego, Ryga, 1898. 716) Konrad Wallenrod (przeł. Edward Silbers), Ryga, 1898. 717) Sonety krymskie i Ballady (przeł. Janszewski i E. Silbers), Ryga, 1898“.

S. Pigoń w bibliografii dodanej do wstępu do „Pana Tadeusza“ (Biblioteka Narodowa. Serja I. nr. 83) w nakładzie drugim na str. CLVI podaje: „tłum. Sudraba Edżus, druk w czasop. *Austrums*, Ryga 1899“. W pierwszym nakładzie (str. CLI) było jeszcze błędnie: „tłum. Janszewski“.

² M. Brensztejn: Bibliografia utworów Mickiewicza przełożonych na język litewski. — *Źródła mocy*. 1927. z. 1. str. 69—79 i odb.

³ P. Kon: Przekłady Mickiewiczowskie w literaturze hebrajskiej i żydowskiej. — tamże str. 47—67.

Arcymistrz.

- (1) „Arki-Meistars“. Pehz Mizkewitscha no Sudrabu Edschus. — *Mahjas Weesa* Literariskais peelikums. 1897. nr. 14. str. 224.

Czaty.

- (2) „Wojewods“. Mizkewitscha balade. Atdzejojis Janschewskis. — *Apskats*. 1903. str. 53—4.
- (3) Jahņa Ezeriņa tulkojums. Mizkewitscha „Kara vadonis“. — *Latvis*. 1925. 9. I. nr. 987.

Dziady. Część IV.

- (4) „Weli“. No A. Mizkewitscha. Atdzejojis Sudrabu Edschus. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1899. str. 49—57, 140—47 i 179—92.

Golono, stryżono.

- (5) „Zirpta vai skuhta“. (Pehz A. Mizkewitscha.) [Tłum.] Kuri-Beri. — *Nedela*. 1922. nr. 7. str. 9.

Konrad Wallenrod.

- (6) „Waidelota stahsts“. Iz Mizkewitscha „Konrada Wallenroda“ (Powieść Wajdeloty). Iz Polu walodas tulkojis Sudraba Edschus. — *Mahjas Weesis*. Literariskais peelikums. 1896. nr. 53. str. 839—46.
- (7) „Konrads Wallenrods“. (Iz Leischu pagahtnes.) (Tulk. S. M-ks.) — *Apskakts*. 1905. str. 853—74.

Pan Tadeusz.

- (8) „Adams Mizkewitschs“. No Sudrabu Edscha. — *Austrums*. 1899. I. str. 122—5. Treść: I. Iz poemas „Pan Tadeusz“. [Początek ks. IV. wiersze 1—92.] II. (Iz „Pan Tadeusz“). [Z ks IV. wiersze 479—561.] III. [ob. poz. 26]. Następnie artykuł obejmujący bez mała stronę i portret M.

Rezygnacja.

- (9) „Sadragatā sirds“. (Pec Mickeviča.) [Tłum.] Baginsku Fricis. — *Baltijas Wēstnescha* feļetona turpinajums. 1896. nr. 10. str. 4.

Rozmowa Wieczorna.

- (10) „Wakara sarunas“. Pehz Mizkewitscha „Z tobā ja gadam“ no Sudrabu Edscha. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1898. str. 215.

Sonety krymskie.

I. Stepý Akermańskie.

- (11) „Akermanas stepes“. Iz Krimas sonetem. Atdzejojis Sudrabu Edschus. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1897. str. 433.
- (12) „Akermanas stepes“. Tulk. Jaunsauliets. — *Brihva Zeme*. 1924. 2. II. nr. 27.

II. Ciszá morská.

- (13) „Juhras klusums. Tarkantukas augstumōs“. Iz Krimas sonetem. Atdzejojis Sudrabu Edschus. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1897. str. 848.
- (14) „Juhras klusums“. Tulk. Jaunsauliets. — *Brihva Zeme*. 1924. 2. II. nr. 27.

III. Żegluga.

- (15) „Juhras brauciens“. Tulk. Jaunsauliets. — *Brihva Zeme*. 1924. 2. II. nr. 27.

IV. Burza.

- (16) „Vehtra“, Tulk. Jaunsaulets. — *Brihva Zeme*. 1924. 2. II. nr. 27.

VI. Bakczysaraj.

- (17) „Baktschisaraja“. Iz Krimas sonetem. Atdzejojis Sudrabu Edschus. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1897. str. 226.

VIII. Grób Potockiej.

- (18) „Potozkaš kaps“. Iz Krimas sonetem. Atdzejojis Sudrabu Edschus. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1897. str. 193.

XIV. Pielgrzym.

- (19) „Piligrims“. Iz Krimas sonetem. Atdzejojis Sudrabu Edschus. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1897. str. 417.

XVIII. Ajudah.

- (20) „Ajudaga“. Iz Krimas sonetem. Atdzejojis Sudrabu Edschus. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1897. str. 309.

To lubię.

- (21) „To mihlu“. Pezh Mizkewitscha „To lubię“ no Sudrabu Edschus. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1897. str. 116—17.

Trzech Budrysów.

- (22) „Budris un viņa dehli, leischu romanze“. No Puschkina [!] Tulk. Janschewskis. — *Mahjas Kalendars* uz 1899 gadu. str. 97.

- (23) „Budris un viņa dehli“. Mizkewitscha. Tulk. Janschewskis Jekabs. — *Dzihwe un Dzeja*. Antologija, Pludona sastahdita. Jelgawā. 1901. str. 34—5.

- (24) „Budrys“ [Atdzejojis] J. Ezeriņš. — *Latvis*. 1924. 30. III. nr. 760.

W imionniku E. Nieławickiej.

- (25) „Zik laimigs tas“... Pezh Mizkewitscha „Błogo temu, kto w twej pamięci utonie“. Tulkojis Sudraba Edschus. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1896. str. 769.

Z Albumu panny Karoliny Jaenisch.

- (26) „III. Pirms gahju putni behg“. [Tłum. Sudrabu Edschus.] — *Austrums*. 1899. I. str. 124.
Trzecia ilustracja w artykule tłumacza p. t. „Adams Mizkewitschs“. por. poz. 8.

Z prozaików polskich pierwszym tłumaczonym na język łątewski był Sienkiewicz (w r. 1881), pierwszym poetą Bohdan Zaleski (w r. 1883)¹. Mickiewicza zaczęli Łotyśze poznawać w języku ojczystym dopiero od roku 1896. W roku tym ukazały się trzy tłumaczenia.

Przedewszystkiem Fryderyk Bagiński († 1926), tłumacz poetów rosyjskich oraz poczęści niemieckich, ogłosił nie przekład, lecz parafrazę „Rezygnacji“ p. t. „Zlamane serce“ (9). W wierszach początkowych a jeszcze bardziej w zakończeniu

¹ Aronu Matis: Latweeschu tulkotas beletristikas rahditajs. Riga. 1902.

zbliża się tłumacz do oryginału, reszta jest tylko oddaniem głównych myśli Mickiewicza.

Ku końcowi tegoż r. 1896 ukazał się bez mała dosłowny przekład wiersza „W imionniku E. Nieławickiej“ (25). Czy to aby nie podnagłówek: „Pisany nad morzem Bałtyckiem“ (zresztą w przekładzie opuszczony) zachęcił tłumacza do rozpoczęcia swych przekładów od tego mianowicie wiersza. Potem nastąpiło dokładne tłumaczenie wierszem białym „Pieśni Wajdeloty“ (6). Tylko ostatnich pięć wierszy streszczono prozą. Tłumaczem obu tych rzeczy był Sudrabu Edžus. Jest to pseudonim Edwarda Zilbersa. Nauczyciel ludowy, urodzony w r. 1860 w gub. liflanckiej, po rewolucji r. 1905 zmuszony wyemigrować do Rosji zamieszkuje tam do dzisiaj. Autor szeregu nowelek zasłużył sobie na sławę przedewszystkiem jako poeta. Kiedy w dziewiątym dziesięcioleciu ubiegłego wieku umysły były zaprzątnięte sprawą pokrewieństwa narodów łotewskiego i litewskiego, Sudrabu Edžus swemi poezjami z przeszłości Litwy stworzył nowy świat w literaturze łotewskiej¹. Nauczwszy się po polsku Sudrabu Edžus poza Mickiewiczem tłumaczył poezję Syrokomli, Konopnickiej, Malczeskiego „Marję“, Słowackiego „Mindowe“, Sienkiewicza „Krzyżaków“.

Jeszcze w r. 1895 w najpoważniejszym podówczas miesięczniku łotewskim *Majas Wiesa Menešraksts* w przeglądzie obcych piśmiennictw Zeifert² dał streszczenie artykułu Umańskiego³ o Mickiewicz. Sudrabu Edžus zaś wnet po ogłoszeniu wyżej wymienionych dwu tłumaczeń wydrukował w cytowanym miesięczniku w r. 1897 siedem innych przekładów. Pierwszym była jedyna tłumaczona na język łotewski ballada „To lubię“ (21). Imię „Maryla“ zachował tłumacz bez zmiany, Józio został złotewszczy, łoży przedzierzgnęły się w brzoźki, rzeczulka w strumyk i jeszcze kilka podobnych licencji. Mimo to przekład należy uważać za dobry, a zaznaczenie przez Sudraba w podnagłówku „według Mickiewicza“ jest tylko zbyt-kiem skrupulatności tłumacza.

Potem zaczęły ukazywać się poszczególne Sonety krymskie. Nasampierw: „Grób Potockiej“ (18) i „Bakczysaraj“ (17). Następnie tłumacz zaczął ogłaszać obszerniejsze streszczenie monografji Piotra Chmielowskiego⁴. Równocześnie ukazywały się dla ilustracji twórczości Mickiewicza następujące z Sonetów krymskich: „Ajudah“ (20), „Pielgrzym“ (19), „Stepy Aker-

¹ T. Zeiferts: *Latviašu rakstniecibas vesture*. Riga 1923. T. II. str. 315—18.

² Iz citu tautu rakstniecibas. No Teodora. — *M. W. M.* 1895, str. 135—6.

³ A. Umańskij: *Adam Mickiewicz*. (Istoriko-literaturnyj etjud). — *Russkoje Bogactwo*. 1895. nr. 7. str. 104—129.

⁴ Adams Mizkewitschs. Pehz Piotra Chmielowska no Sudrabu Edscha. — *Mahjas Weesa Meneschraksts*. 1897. str. 306—9, 379—82, 430—33 i 510—13.

mańskie“ (11), „Cisza morska“ (13). We wszystkich tych przekładach Sudrabu Edżus wykazał się dobrą znajomością języka oryginału, dokładnością tłumaczenia i mistrzostwem formy w przekładzie. Szczególnie udały mu się „Stopy Akermańskie“; tłumaczenie często dokładne co do wiersza, nie tylko co do zdania, a mimo to przekład jest gładki, forma sonetu bez zarzutu. W innym wydawnictwie tegoż roku ukazał się przekład „Arcymistrza“ (1).

Podczas gdy rok poprzedni upłynął Sudrabowi pod znakiem Mickiewicza, w roku 1898 ogłosił przekład tylko „Rozmowy wieczornej“ (10). W następnym zaś roku — 1899 dał największe tłumaczenie, bo całą „Dziadów część IV-ą“ (4). Przekład bardzo dobry, tłumaczowi często udaje się rym. Motto z Jean Paul'a znalazło się w przypisku przełożone na język łotewski. Niemal wszystkie przypiski autora i t. zw. przypiski wydawcy zostały zachowane. Oba razy „Zdrowaś Marja“ tłumacz, luteranin, nazywa „Ave Maria“. Gdy Gustaw pokazując księdzu motyle o jednym z nich twierdzi, że „był ksiązek głupim cenzorem“, Sudrabu Edżus pisze „był głupim krytykiem“. Musiał chyba tak mieć w oryginale, wydanym pod cenzurą rosyjską. Objaśnienie poety znajdujące się w oryginale po „Upiorze“, a przed częścią II-ą, przytoczył tłumacz jako przypisek Mickiewicza po tekście części IV-ej. Przy tem przekład objaśnienia urywa się w połowie ostatniego zdania, to znaczy kończy się na wyrazach: „Poema niniejsze przedstawi obrazy w podobnym duchu“.

Po „Dziadach“ przyszła kolej na wyjątki z „Pana Tadeusza“. Sudrabu Edżus przełożył dwa obrazy przyrody, mianowicie początek księgi IV-ej, gdzie Mickiewicz przedstawił lasy litewskie, oraz drugi fragment z opisem matecznika. Urywek drugi kończy się na zdaniu: „...Uciekają, skowycząc, z obłąkanym wzrokiem“. Tym razem tłumacz nie tyle się starał o dokładność przekładu, co o wierne oddanie myśli poety. Nieprzymuszony rym i trzynastozgłoskowy wiersz przekładu świadczy o wybitnym talencie poetyckim tłumacza. Przy wierszu 30-ym do gaju Mendoga tłumacz od siebie dał taki przypisek: „Mendogs, Mindagos, Mindows, Mindaks, Mendults, dzielne księżątka litewskie. Koło Nowogródka jest góra z brzozą na miejscu mogiły tego bohatera“. Nie zaniedbał, też objaśnić czytelników łotewskich, kto to był Seweryn Goszczyński. Przeczytał natomiast Jana, o którego lipie czarnoleskiej Mickiewicz wspomina o dwa wiersze wyżej.

Obok wspomnianych urywków z „Pana Tadeusza“ Sudrabu Edżus dał przekład wiersza „Z albumu panny Karoliny Jaenisch“ (26), dając mu za nagłówek początkowe wyrazy. W artykule, który zamyka dopiero co wymienione przekłady, tłumacz pisał o romantyzmie w Polsce i w kilkunastu wierszach dał życiorys Mickiewicza oraz wyliczył jego ważniejsze utwory.

Z artykułu tego widać, że Sudrabu Edżus zapoznał się z najważniejszą literaturą o Mickiewiczu. O „Dziadach“, które ze- szłego roku tłumaczył, wyraża się tak: „Składają się z czterech zasadniczych części. Najwartościowsza z nich czwarta, uznawana za jedną z najpiękniejszych pereł literatury polskiej“. Całokształtu piśmiennictwa polskiego Sudrabu Edżus chyba nie znał, stąd bodaj wspomniane przeoczenie Kochanowskiego.

W roku 1899 przybył nowy tłumacz Mickiewicza na język łotewski. W jednym z kalendarzy ukazało się tłumaczenie przekładu Puszkina p. t. „Budrys i jego synowie, romans litewski“ (22). W dwa lata potem tłumacz, Jakób Janowski-Janszewski (* 1865 † 21. XII. 1931) ogłosił tenże przekład już jako wiersz Mickiewicza w antologii poetyckiej, wydanej przez Wili Płudonisa (23). Tłumaczenie odbiega dość daleko od oryginału, chociaż stara się oddać myśl Mickiewicza możliwie dokładnie.

W roku 1903 ukazał się wolny przekład „Czatów“ (2), który wyszedł również z pod pióra Janszewskiego. Tłumacz, ostatnio poczytny powieściopisarz, języka polskiego nie znał, Mickiewicza zaś tłumaczył najprawdopodobniej z rosyjskiego.

W r. 1905 ukazało się bezimiennie streszczenie prozą całego „Konrada Wallenroda“ (7). „Przedmowa“ i „wstęp“ opuszczone. Rzecz zaczyna się od „Obioru“. Tylko „ballada Alpuhara“ została przetłumaczona wierszem i zatytułowana „Pieśń Wallenroda“. Wolnego przekładu ballady dokonał Jakób Lihgotńu, którego prawdziwe nazwisko brzmi Jakób Roze (* 1874).

Po wojnie dopiero w r. 1922 ukazał się wolny przekład wiersza „Golono, strzyżono“ (5). Przygodny tłumacz, ukryty pod humorystycznym pseudonimem Kuri-Beri, jest zdaje się wprawnym rymopisem.

Następnie w r. 1924 niejaki Jaunsauliets (prawdopodobnie pseudonim) ogłosił w jednej z gazet odcinek, zatytułowany: „Mickiewicza Sonety krymskie“. W krótkim wstępie szczególnie podkreślił mistrzostwo Mickiewicza w opisach przyrody i znaczenie sonetów krymskich. Poczem Jaunsauliets dał własne tłumaczenie czterech sonetów, z których dwa: „Stepy Akermańskie“ (12) i „Cisza morska“ (14), były już dawniej tłumaczone przez Sudrabu Edża. Natomiast „Żegluga“ (15) i „Burza“ (16) stanowiły nowość. Niestety nowy tłumacz w wielu miejscach wcale nie rozumie treści i dlatego, śmiem twierdzić, dobrze zrobił, że dalszych prac w tym kierunku zaniedbał.

Nie lepiej się powiodło i głośnemu ostatniemi czasy noweliście Janowi Ezeriniowi († 1924), który dał w r. 1924 przekład „Trzech Budrysów“ (24), a w r. 1925 „Czatów“ (3). Najwidoczniej tłumaczył z rosyjskiego. Dawniejsze jednak tłumaczenia obu poezyj przez Janszewskiego mają i rym bardziej doskonały i wiersz bardziej dźwięczny, jak również bliższe są oryginału.

Z dotychczasowych tłumaczy Mickiewicza jedynym zasłużonym jest Sudrabu Edžus, który po wyemigrowaniu do Rosji nie miał możności ogłaszania przekładów, jednak podobno po latach jeszcze chętnie wracał do recytowania po polsku urywków z „Pana Tadeusza”¹. Charakterystycznym jest fakt, że pod wpływem twórczości Mickiewicza sam napisał poemat zatytułowany „Konrad Wallenrod”, w którym opisuje losy tego bohatera w nieco innym ujęciu².

Obecnie Mickiewicza nikt nie tłumaczy a to dla braku znajomości języka polskiego. Przekłady utworów polskich, jakie się ukazują ostatnimi czasy są dokonywane z tłumaczeń przeważnie rosyjskich.

Ksawery Świerkowski.

---

¹ E. Birznieks-Upitis: Atmiņas par Sudrabu Edžu. — *Latvju Gramata*. 1930. nr. 5. str. 257—62.

² Konrads Wallenrods. No Sudrabu Edscha. — *Mahjas Weesa Mehneschraksts*. 1900.